

УДК 364.62+378.145

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ МОДЕЛЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ФАХІВЦЯ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ
ТА МОДЕЛЛЮ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗВО**

Слозанська Г.І.

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

У статті здійснено аналіз основних підходів до визначення поняття «модель» і «моделювання», поданих у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі; висвітлено тенденції побудови моделей фахівців; схарактеризовано технологію побудови моделі фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді; розкрито структуру та структурні елементи моделі професійної діяльності фахівця та досліджено взаємозв'язок між моделлю професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді та моделлю його професійної підготовки у ЗВО.

Ключові слова: фахівець із соціальної роботи, модель, модель діяльності, модель професійної підготовки, територіальна громада.

**ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ МОДЕЛЬЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА ПО СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ В
ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИНАХ И МОДЕЛЬЮ ЕГО
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ В ЗВО**

Слозанська Г. И.

Тернопольский национальный педагогический университет им. В. Гнатюка

В статье осуществлен анализ основных подходов к определению понятия «модель» и «моделирование», представленных в отечественной и зарубежной научной литературе; освещены тенденции построения моделей специалистов; охарактеризовано технологию построения модели специалиста по социальной работе в территориальной общине; раскрыта структура и структурные элементы модели профессиональной деятельности специалиста и исследована взаимо-

связь между моделью профессиональной деятельности специалиста по социальной работе в территориальной общине и моделью его профессиональной подготовки в ЗВО.

Ключевые слова: специалист по социальной работе, модель, модель деятельности, модель профессиональной подготовки, территориальная община.

**INTERACTION BETWEEN THE MODEL OF THE SOCIAL WORKER
PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE TERRITORIAL COMMUNITY AND
THE MODEL OF HIS PROFESSIONAL TRAINING IN THE HEIs**

Slosanska G.I.

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University

The article is dedicated to the analysis of the interaction between the model of the social worker professional activity in the territorial community and the model of his professional training in the higher educational establishments. Ukraine is on the stage of territorial reforms which leads to the changes in social work and social workers activity. Due to the reforms that are taking place social workers have to work at the level of local communities providing services for people in need. As this process have just started to be there are no social workers completely ready to serve at the local community levels. There is no strict idea what these specialists have to do.

So, Ukrainian scientists search foreign and home experience concerning the problem of providing services at the level of local community, point out main and important ideas for implementing in Ukraine. The content, functions, duties, roles of social workers at the level of local communities are also important as they serve like the base for developing social work programs in higher educational establishments, oriented on professional training of specialists ready to provide services at the level of local community.

Having an idea of what social workers have to do at the level of local community the developers of social work programs how to build it, what subjects to

plan, what practice should be. To be in time and train specialists according to the needs of labor market higher educational establishments have to base on the model of social worker professional activity when plan social work program.

The main approaches to understanding model, model of professional activity and model of specialist are described in the article. It has been shown the connection of then with the process of making the model of future social workers training if Ukrainian higher educational establishments ready to provide services at the level of local community.

Key words: social worker, model, model of activity, model of professional training, territorial community.

Постановка проблеми. В умовах трансформації українського суспільства, реформування системи соціально-політичного устрою країни, створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) соціальний захист населення є прерогативою місцевих органів влади. З метою надання якісних та ефективних соціальних послуг, передбачених чинним законодавством, в Україні на рівні ОТГ впроваджують посади фахівців із соціальної роботи. Відповідно, ЗВО України, в лічений проміжок часу, має переорієнтуватися на підготовку відповідних фахівців, готових до роботи в ОТГ. ЗВО України мають організувати систему професійної підготовки майбутнього соціального працівника таким чином, щоб максимально наблизити професійну підготовку у вищій школі до сфери майбутньої професійної діяльності. Це є можливим при умові, коли ця система буде зорієнтована на модель самого фахівця з соціальної роботи в ОТГ та модель його професійної діяльності. Приведення системи професійної підготовки фахівців з соціальної роботи у відповідність до вимог суспільства, ринку праці дозволить випускникам бути більш конкурентними та отримати більше шансів на працевлаштування після закінчення ЗВО [26].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками поняття «модель», технології її створення є предметом наукових досліджень багатьох

вітчизняних та зарубіжних науковців різних галузей знань: інженерів (О. Дубініна [8]), управлінців (В. Данюк [7], Т. Кожан [16]), економістів (Р. Гейзерська [5], С. Горобець [6], Л. Отрощенко [20]), педагогів (М. Жалдак, Ю. Рамський, М. Рафальська [10], О. Антонова, О. Дубасенюк, Т. Семенюк [3]) та інших. Основні тенденції та вимоги до побудови моделей фахівців описані у дослідженнях В. Зінченко [9] та О. Пономарьова [22]. Проте, у науковій літературі відсутні напрацювання, присвячені дослідженню взаємозв'язку між моделлю професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді та моделлю його професійної підготовки у ЗВО.

Орієнтація на модель фахівця з соціальної роботи в ОТГ та модель його професійної діяльності набуває особливої значущості в умовах трансформації соціально-політичного устрою країни. Реалізація політики децентралізації, в тому числі і у сфері соціального захисту населення, вимагає від соціальних працівників оволодіння відповідними знаннями, вміннями і навиками, необхідними для надання соціальних послуг на місцевому рівні. Це, в свою чергу, заставляє ЗВО визначитися із напрямками і шляхами вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників; вдосконалити сам профіль підготовки відповідних фахівців та наповнити його зміст належним змістово-технологічним забезпеченням з метою підготовки фахівців, готових до роботи в ОТГ. У контексті здійснюваного дослідження особливої уваги заслуговує аналіз сутності, структури та особливостей побудови моделі фахівця та моделі професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в ОТГ.

Формулювання мети статті. Дослідити взаємозв'язок між моделлю професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді та моделлю його професійної підготовки у ЗВО

З огляду на поставлену мети ми виділяємо наступні завдання: схарактеризувати основні підходи до розуміння поняття «модель» та «моделювання», запропонованих у науковій літературі; висвітлити роль моделі професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді у проектуванні

процесу професійної підготовки у ЗВО та дослідити взаємозв'язок між моделлю професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді та моделлю його професійної підготовки у ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед тим як схарактеризувати модель професійної діяльності і модель підготовки майбутнього фахівця з соціальної роботи в ОТГ та дослідити взаємозв'язок між ними, вважаємо за доцільне дати визначення поняттю «модель». Дослідники неоднозначні у визначенні самого поняття. Це, на нашу думку пов'язано із тим, що «модель» як поняття широко використовується у різних сферах суспільної діяльності, в науковому та повсякденному контекстах. Зазначимо, що саме поняття має латинське походження і в перекладі з латинської «модель» («modulus») визначається як міра, зразок, норма [19]. У філософії «модель» трактується як представник, замісник оригіналу у пізнанні чи на практиці [15].

Найбільш ширшим, на нашу думку, є визначення «моделі» як образу об'єкта (зокрема, умовного чи уявного), що нас цікавить, або, навпаки – прообраз деякого об'єкта чи системи об'єктів [14]; спрощений аналіз об'єкта, функціонування якого подібне до функціонування реального об'єкта; уявний, знаковий чи матеріальний образ оригіналу; систему, дослідження якої служить засобом одержання інформації про іншу систему [13, с. 19-22].

Ми зосередимо свою увагу на розумінні моделі як бази для реалізації моделювання, як методу дослідження; тобто розглянемо такі моделі, які є основою для отримання знань про об'єкт дослідження. Під «моделлю» ми розуміємо уявну або матеріально-реалізовану систему, яка, в процесі дослідження, аналізу, заміщає реальний об'єкт (систему), зберігаючи найбільш важливі для дослідження її характеристики; при цьому, дослідження моделі дає нам нові знання про сам об'єкт (систему). Таким чином, модель можна схарактеризувати як уявний образ (спрощене зображення) реального об'єкта (процесу), який створюється для більш чіткого і точного дослідження дійсності.

Процес побудови моделі називають моделюванням. О. Пономарьов [23] під «моделюванням» розуміє процес «побудови моделі як спрощеного аналогу об'єкта дослідження, подібного оригіналу». Ми погоджуємося із його позицією про те, що при проектуванні моделі доцільно врахувати істотні й ігнорувати неістотні властивості, зв'язки та характеристики об'єкта.

В останні роки робота науковців [9; 11; 12; 18; 21] була спрямована на вивчення шляхів розвитку різних галузей діяльності та створення, на основі отриманих напрацювань, моделей фахівців відповідних галузей. У переважній більшості це робилося з метою перебудови роботи ЗВО, що здійснюють підготовку відповідних фахівців. Модель фахівця у науковій літературі може розглядатися як: образ професіонала, виражений відповідною документацією (І. Сигов) [25]; норма, еталон суспільних вимог до кваліфікації фахівця (В. Зінченко) [9], ідеал фахівця, бажаний взірець особи, підготовленої до виконання своєї професійної діяльності (Г. Александров, Ф. Шарипов) [1].

На основі аналізу запропонованих у науковій літературі визначень означеного поняття О. Пономарьов стверджує, що «модель фахівця» «являє собою документ, що розробляється у вищому навчальному закладі для кожної спеціальності, з якої ведеться підготовка фахівців, і максимально можливою мірою відображає сукупність вимог до характеру й рівня його професійної та соціальної компетентності, особистісного розвитку та якостей» [22].

У структурі моделі фахівця, окрім наявності професійно та соціально необхідних компетентностей, можна виділити й сформованість моральних цінностей, принципів, переконань, професійно-необхідних та соціально-значущих якостей, загальної та особистісно-професійної культури, управлінської компетентності, навиків міжособистісного й ділового спілкування, вміння приймати управлінські рішення, працювати в команді, креативне мислення, зорієнтованість на постійне вдосконалення особистості як фахівця шляхом самонавчання, самовиховання і саморозвитку [23].

Основою для розробки моделі фахівця служить модель його професійної діяльності. Перед тим як дати визначення моделі професійної діяльності фахівця і схарактеризувати її структурні елементи, вважаємо за доцільне проаналізувати сутність поняття «діяльність» та «професійна діяльність».

З позиції філософії «діяльність» – це специфічно-людський спосіб ставлення до світу, процес, в ході якого людина відтворює та перетворює природу (О. Файер)¹; форма людського існування, прояв людської активності, що виражається у перетворенні навколишнього світу та самої себе (А. Алексеев, Г. Васильев) [2]; поняття, яке характеризує функцію особистості у процесі її взаємодії із світом [24].

Професійна діяльність – це діяльність, яка здійснюється особами-професіоналами, особливі ознаки яких визначені Класифікатором професій; це діяльність спеціально підготовлених осіб у конкретних сферах життєдіяльності людей [27]. Зазначимо, що професійна діяльність вимагає: спеціальної професійної підготовки, тобто наявності спеціальних знань, вмінь і навиків; психологічної готовності, що ототожнюється із наявністю у людини психологічної установки на виконання конкретної діяльності; особистісно-професійних якостей та професійної культури, що включає моральні цінності, принципи, норми, правила поведінки, сформованість ціннісних орієнтацій [23].

У структурі професійної діяльності фахівця виділяють типові завдання і функції: «завдання відображають стратегічні цілі діяльності, тоді як функції визначають її поточне виконання» [Там само]. Їх зміст і структура буде відрізнятися в залежності від галузі виду професійної діяльності. Зокрема, О. Пономарьов [23] виділяє три класи (стереотипні, діагностичні та евристичні) та три види (професійні, соціально-виробничі та соціально-побутові) завдань.

Структурними елементами моделі діяльності фахівця є також: проблеми, з якими працює фахівець на практиці та види діяльності, які він здійснює.

Модель професійної діяльності фахівця відображає зміст, характер конкретної діяльності і служить орієнтиром для належної організації навчально-виховного процесу та професійної підготовки за відповідною спеціальністю; визначає цілі і завдання вищої школи з формування професійної компетентності майбутнього фахівця; дає можливість сформувати готовність до майбутньої професійної діяльності під час навчання у ЗВО. Це, в свою чергу, дозволяє сформувати перелік навчальних дисциплін та структурувати їх у логічній послідовності, визначити їх зміст та обсяг, обґрунтувати їх анотації. Таким чином формується навчальний план професійної підготовки майбутніх фахівців за конкретною спеціальністю.

Модель фахівця та модель його діяльності В. Зінченко вважає вихідним «документом для пошуку викладачами необхідних елементів технології підготовки фахівців» [9, с. 80-89]. А. Пономарьов вважає, що модель фахівця служить орієнтиром при побудові моделі професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО; основою при розробці освітньо-професійної чи освітньо-наукової програми підготовки, навчального плану і програм дисциплін [23]. На думку вченого, сама модель фахівця так як і модель його професійної діяльності може змінюватися [Там само]. Тому, створення моделі підготовки фахівців у ЗВО має мати прогностичний характер і включати не тільки наявний, сучасний досвід, але й орієнтуватися на майбутнє [17, с.75-81]. Тобто, професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у ЗВО має носити випереджувальний характер.

З огляду на різноманіття підходів до визначення моделі фахівця та моделі його професійної діяльності, цілей їх створення, змісту та структури, ми можемо класифікувати їх у дві групи. До першої групи ми відносимо позиції науковців, які акцентують увагу на побудові моделей на основі аналізу діяльності фахівців конкретного профілю. Такі моделі ми визначаємо як моделі професійної діяльності фахівця. Вони орієнтовані на вивчення сфери майбутньої професійної діяльності випускників конкретної спеціальності та опис необхідних компе-

тентностей для її належного виконання. До другої групи відносимо точки зору науковців, які пов'язують побудову моделей із перетворенням навчального процесу у ЗВО. Такі моделі ми характеризуємо як моделі фахівців або моделі підготовки фахівців. Вони відображають сам процес, етапи, зміст, форми і методи професійної підготовки студентів конкретної спеціальності у ЗВО та характеризує умови її ефективності. Тому, для побудови результативної моделі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, підготовки до роботи в ОТГ необхідно спроектувати модель фахівця з соціальної роботи та модель його професійної діяльності в ОТГ. Ми погоджуємося із позицією Е. Смирнова, що модель фахівця як і модель його професійної діяльності є описовим аналогом самої практичної діяльності, у якій в описовій формі, у відповідних конструкціях подані найбільш важливі характеристики [27]. Відтак, дослідження сутності та вище зазначених структурних елементів моделі фахівця та моделі професійної діяльності фахівця соціальної роботи в ОТГ дає можливість спроектувати, організувати та реалізувати систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО України, готових до роботи в ОТГ.

Проектування моделі фахівця із соціальної роботи в ОТГ та моделі його професійної діяльності є технологією, що включає п'ять логічно вибудованих та послідовних етапів. Так, на першому етапі розробки технології необхідно: визначити виробничі функції та типові завдання, які має виконувати фахівець із соціальної роботи в ОТГ; обґрунтувати знання, вміння і навички, необхідні для їх виконання. Розробникам програми підготовки студентів у ЗВО слід орієнтуватися на характеристику посади або посад, які може займати випускник конкретної спеціальності у випадку її/їх наявності у Класифікаторі професій або промоніторити професійну діяльність фахівців конкретної галузі та визначити мету, завдання, зміст й особливості виконуваної ними діяльності.

На другому етапі побудови моделі відбувається системний аналіз функцій і завдань, які має виконувати фахівець, на основі аналізу яких визначається структура професійної діяльності, до якої здійснюють підготовку у ЗВО.

О. Пономарьов [23] до базових структурних елементів відніс: продукт праці (мета, кінцевий результат); предмет праці (особа, явище або процес, ідея, природне утворення); засоби праці (інструментарій, необхідний для досягнення мети); процедури або способи праці (технології або зміст, форми і методи професійної діяльності) та умови праці (умови, в яких відбувається діяльність).

На третьому етапі, на основі аналізу змісту діяльності конкретного фахівця визначають сукупність та повноту функцій, які він виконує у певній виробничій або організаційній системі. О. Пономарьов [Там само] наголошує на врахуванні повного життєвого циклу фахівця при формуванні повного переліку його функцій.

На четвертому етапі розробки моделі професійної діяльності фахівця відбувається виокремлення типових (стереотипних, діагностичних та евристичних) завдань, які він має вміти виконувати. І на п'ятому, завершальному етапі – систематизація отриманої інформації та оформлення графічної моделі фахівця.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Результати здійсненого аналізу дають підстави для висновку, що модель професійної діяльності фахівця слугує основою для побудови моделі особистості фахівця. Остання, в свою чергу, є описовим аналогом діяльності, документом, який є зразком для ЗВО і містить вимоги практики до фахівців та перспективи їх підготовки, до знань, вмінь і навичок, якостей випускників². В. Анісімова та Н. Пантіна визначає модель фахівця як взаємозв'язок двох блоків: моделі професійної діяльності фахівця і моделі його професійної підготовки [4, с. 100-108].

На основі аналізу основних підходів до визначення сутності моделі професійної діяльності фахівця, її структури, технології її побудови, ми спробували дослідити взаємозв'язок моделі професійної діяльності фахівця із соціальною роботою в ОТГ із моделлю його професійної підготовки. Зазначимо, що модель

діяльності фахівця служить основою для розробки моделі системи професійної підготовки фахівця з соціальної роботи в ОТГ.

Список використаних джерел.

1. Александров Г. Н., Шарипов Ф. В. Проблемы формирования модели личности специалиста. *М.: Знание*, 1984. С.69-90.
2. Алексеев А. П., Васильев Г. Г. Краткий философский словарь. 2004.
3. Антонова О. Є., Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності. 2003.
4. Анисимов, В. Е., Пантина Н. С. Методологические вопросы разработки модели специалиста. *Советская педагогика*. 1977. №5. С.100-108.
5. Гейзерська Р. А. Модель підготовки магістра економічного профілю. *Гуманізація навчально-виховного процесу: наук.-метод. зб. Слов'янськ*, 2007. Вип. XXXIV. С.22-29.
6. Горобець С. М. Теоретичні моделі компетенцій майбутніх економістів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2005. № 25, 156-158.
7. Данюк В. Модель фахівця з управління персоналом і економіки праці. *Україна: аспекти праці*. 2003. № 6. С.8-12.
8. Дубініна О. Професіограма фахівця в галузі програмної інженерії. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. №1. С.94-105.
9. Зінченко В. О. Тенденції розробки моделі фахівця. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2011. №27. С.80-89.
10. Жалдак М. І., Рамський Ю. С., Рафальська М. В. Модель системи соціально-професійних компетентностей вчителя інформатики. 2009.
11. Іванова Т. В. Модель педагогічного менеджменту викладача непедагогічного профілю. 2011.
12. Кайдалова Л. Г. Теоретико-практичне обґрунтування моделі фахівця фармацевтичного профілю на основі компетентнісного підходу. 2009.

- 13.Кашин Д. А. Моделирование как метод познания в современных социально-гуманитарных науках. *Вестник Красноярского государственного университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2006. №6. С.19-22.
- 14.Кащеева А. В. Свойства модели как средства познания в гуманитарной области. *Научный диалог*. 2017. №8.
- 15.Ківалов С. В., Кивалов С. В. Наукові трактовки моделювання як методу дослідження та його застосування для аналізу процесу розвитку системи освіти. 2012.
- 16.Кожан Т. О. Компетентнісні засади моделювання діяльності менеджера з персоналу. 2012.
- 17.Лебедев С. В. Прогнозирование в модели деятельности специалиста. *О методологических и методических принципах построения модели специалиста высшей квалификации*. 1979. С.75-81.
- 18.Лебедева С. Ю., Тімченко О. В. Психологічне забезпечення професійної та функціональної надійності фахівців снайперських груп спеціальних підрозділів МВС України: монографія. Харків: ХНАДУ, 2005.
- 19.Мірошник О. Л. Моделювання як засіб реалізації педагогічних ідей. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2010. №53. С.176-178.
- 20.Отрощенко Л. С. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічного профілю у вищій освіті Німеччини. 2010.
- 21.Підручна З. Ф. *Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки*: дис. ... канд. пед. наук /Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2008.
- 22.Пономарев А. С. Модель специалиста как источник выбора и обоснования содержания профессионального образования: текст лекции. Х.: НТУ «ХПИ», 2006. С.56.
- 23.Пономарьов О. С., Серета Н. В., Чеботарьов М. К. Моделювання діяльності фахівця. 2015.

24. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник–довідник: навч. посіб. К.: Каравела, 2012.
25. Сигов И. И. Проблемы разработки конкретного содержания моделей специалистов широкого профиля. *Научно-методические проблемы разработки конкретного содержания моделей специалистов широкого профиля*. 1974.
26. Слосанська Г. Взаємозв'язок професійної підготовки студентів спеціальності соціальна робота у ВНЗ з можливістю їхнього працевлаштування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. №2. С.240-243.
27. Смирнова Е. Э. *Пути формирования модели специалиста с высшим образованием*. Изд-во ЛГУ, 1977. 216.